فەزیلەتی سیاسی و هەڵهاتن لە پاشاگەردانیی-4- هادی حەمەڕەشید – کامیار سابیر

بەشی چوارەم

گەڕانەوەی فەزیلەت بۆ سیاسەت لە هەرێمی کوردستانی عێراقدا، کارێکی زۆر سەختە، بەڵام ناکردە نییە. کاتێ باسی فەزیلەت(الفضیلة) ئەکرێ لە کۆمەڵگەیەکی وەکو عێراقدا، ئەبێ راستەوخۆ ببەسترێتەوە بە ئێثیکی(ئەخلاقی) سیاسییەوە. بۆ جیاکردنەوەی ئێثیک لە مۆراڵ(ورە و ڕەحیەتی مەعنەوییی=Morale)، چەمکی مۆراڵ(ئەخلاق=Moral)، لەم نووسینەدا، بەکار ناهێنرێت. بۆ ئەوەی لە ڕەهەندەکانی فەزیلەتی سیاسی باشتر بگەین، پێویستە چەمکی ئەخلاق و فەزیلەت، بە مەغزا کلاسیکییە ئەریستۆییەکە تێکەڵ بکرێن و ئەخلاقی فەزیلەت (virtue ethics)، بە ئەبعادە سیاسیی، ئەخلاقیی، کولتووریی و کۆمەڵایەتییەکان، بۆ فەلسەفەی سیاسەت، ئەخلاقی سیاسیی و بەڕێوەبردنی کۆمەڵگە، بەکار بهێنرێت(یەڵماز و ئاکسۆی ٢٠١٧). ئەمەش راستەوخۆ لەو ڕەهەندە ماکیاڤیلییەی سیاسەت لە کوردستان، بە ئاگامان ئەهێنێتەوە کە تەوەرەی ئەم باسە نییە.

سی ساڵە دەسەڵاتی ناشیرینی کوردیی و مەنظومەی فاشیلی کوردایەتیی، دیدە ماکیاڤیلییە ناشیرینەکەی لە کوردستاندا جێکەوت کردووە کە پێی وایە” مرۆق شەڕانیی، سامناک، قەڵب و ئامادەی خیانەتە لە یەکتر و پشتی ئەو بەڵێنانە ئەشکێنن کە بە یەکتریان داوە”(Machiavelli 2005: 61). سیاسییەکانی کوردایەتیی و حیزبەکان و نوخبەکانیان، سیاسەتیان ناشیرین کردووە و شیعاری سیاسەت زێڕە و بۆ دایکوباوکە، وایکردووە کە خەڵک و گەنجان بەگشتیی لە سیاسەت بتەکێننەوە. پارتیی و یەکێتیی و ئەپۆزسیۆنە شەریکەکانیان، ئەوەندە ئەخلاقی دزێو و گەندەڵیی قەبە و دزیی و تاڵانییان لە سامانی گشتیی خەڵک کردووە، هیچ جوانییەکیان بۆ سیاسەتەوە نەهێشتووە، لە کاتێکدا هەر بە سیاسەتیش ئەتوانرێنت هەموو ناشیرینییەکانی ئەم دۆخە بگۆڕدرێ و سیاسەت، بە فەزیلەتەکەی بێت یان بە دیوە زەبروزەنگەکەی، تاکە میکانیزمی گۆڕینی ئەم دەسەڵاتە و ئەم گەندەڵیی و چەتەگەرییە گەورەیەیە.

ئەگەر چوار فەزیڵەتە سەرەکییەکەی ئەرستۆ بۆ ژیانێکی باش(ئازایەتیی، عەدالەت، حیکمەت لە کردار و ئیعتیدال) لەبەرچاو بگرین، دیارە لە کۆنسێپت و فەزیڵەتەکانی کۆمارەکەی ئەفلاتۆنیشدا، بە شێوازی جیاواز بوونیان هەبووە بەڵام ئەرستۆ، بە وردەکاریی و بە درێژیی ثیۆرایزی کردووە* هەموو ئەم فەزیڵەتانە لەناو خەڵکی ناڕازیی کوردستانی عێراق و خەڵکی عێراقدا هەن، بەڵام لە سیاسییەکان و حیزبەکان و نوخبەکاندا، یان هەر نیین، یاخود زۆر زۆر کەمن. بە واتایەکی تر، بایکۆتی بەرینی عێراقییەکان لە هەڵبژاردن، چەند کارێکی پاسیڤانە بووبێت؟ دەیانجار کارێکی ئاگایانە و عەقڵانیی بوو لە کاتێکدا ئەپۆزسیۆنێکی خاوەن روئیە، نیشتمانیی و عەقڵانیی کە تەحەدای ئەو هەموو گەندەڵیی و دزییە بکات، بوونی نەبوو(جگە لە چەند دەنگێکی زۆر کەم لە ئاستی عێراق و کوردستاندا، ئەوانیش، زۆربەیان بە فێڵی ئەلیکترۆنیی و تەحالوفاتی ئیقلیمیی، دەرنەچوون).

بۆ ئەوەی فەزیڵەت بە سیاسەت بگەڕێنرێتەوە و سیاسەت بکرێتە میکانیزمی هەستانەوەی ئەو هەموو ناڕەزایەتییە خامۆشە، ئەبێ قوربانییدان بە شتی شەخصیی لە پێناوی بەرژەوەندیی گشتییدا، بە تایبەت بە قەضییەیەکی سیاسیی و کۆمەڵایەتیی گەورە، بکرێتە مەبنای هەر جۆرە سیاسەتێک کە ئەخلاق بە سیاسەت بگەڕێنێتەوە. بۆ ئەوەی پشتگیریی جەماوەریی درێژخایەنت هەبێت، ئەبێت قەضییەی ژیان و گوزەرانی خەڵکت هەبێت، ئەبێت مەعانات و عەدالەتی کۆمەڵایەتیی و بەرژەوەندیی گشتیی، هێڵی سەرەکیی سیاسەت بێت، بەڵام لە کوردستانی عێراقدا، ئەم کۆمەڵە ئەپۆزسیۆنمان هەبووە لە چەشنی گۆڕان و یەکگرتووی ئیسلامیی و نەوەی نوێ، سیاسەتیان بە ئەندازەی پارتیی و یەکێتیی، ناشیرین کردووە. حیزبی کوردیی و مەنظومەی سیاسییە ئایدیۆلۆژییەکەی(بە ئەپۆزیسیۆنیشەوە)، فەزیڵەت و ئاکاری باشی سیاسییەتیان گۆڕیی بە رەذالەت و زەلیلیی و سووککردنی ئینسانی کورد، بە تاکی پوولەکیی و مادیگەرا و ئەم نموونە ناشیرینەش کەم تا زۆر، تەصدیری باشوور و ناوەڕاستی عێراقیش کرا.

دوای بایکۆتی بەرینی هەڵبژاردنی ئۆکتۆبەری ٢٠٢١، ئایا ئەگەری گەڕانەوەی سیاسەت بۆ فەزیڵەت و ئاکار و بەهای باڵا، مەجالی تێدایە؟ ئایا هەر بەخۆی بایکۆت، یانی قوربانییدان بە نەفرەتکردن لە پرۆسەی تەزویر وەکو ئاکتێکی فەزیڵەت، جۆرێک لە سیاسەتێکی ئاگایانە و پڕ لە فەزیڵەت نەبوو، لەناو ئەو هەموو شەپۆلی گەندەڵیی و دزیی و قەرغکارییە سیاسیی و ئابووریی و ئەمنییەدا؟

ئێستا، گەنجانێکی زۆر لە ستەم و ناعەدالەتییەکانی دەسەڵاتی کوردیی هەڵدێن و روویان لە ئەوروپای شەرقیی کردووە و بیلاروسیا وەکو کارتی فشاری سیاسیی دژ بە ئەوروپا بەکاریان ئەهێنێت، تاوانباری سەرەکیی ئەم دەسەڵاتە گەندەڵە کە دزیی بە صەدان میلۆن دۆلار، مانگانە لە بودجەی گشتیی ئەکات! مەگەر کۆچی گەنجانی کوردستان، خودنەفرەتیی نییە لە هەموو داهێنانێکی حکومەتی کوردیی و دەسەڵاتی کوردیی و پ□ر□ژە تاڵانیی و چەتەگەرییە ئیقلیمییەکانیان، دوو بنەماڵەی سیاسیی کە کوردستان ئەکەن بە چەند ئیمارەتێکی شێخنشینیی لەچەشنی وڵاتانی کەنداو، بەڵام لە رووە ئابوورییەکە و گەشەپێدانەوە، وەکو کۆمەڵێ چەتەی سیاسیی کار ئەکەن کە پاش ٣٠ ساڵ ،هێشتا وەکو دز و مافیا سەیری هەرێمی کوردستان و ئابوورییەکەی ئەکەن، بۆ خۆیان و نەوەکانیان و وڵاتە ئیقلیمییەکانیان بەگەڕخستووە و زۆرینەی رەهای خەڵکی کوردستانیش لە سامانە سروشتییەکانی هەرێم مەحرومە.

ئەم کۆچە، کۆچێکە نائومێدیی دروستی کردووە، نائومێدیی لە هەموو شتێکی دەسەڵاتی کوردیی کە نیشتمان بۆ خۆیان تاڵان ئەکەن و گەنجانیش لەتاو نەبوونی ئاسۆ و بێ ئومێدیی، سەرهەڵئەگرن. ئەم کۆچە دوو رەهەندە، رەهەندێکی روو لە وڵاتانی رۆژئاوایە و رەهەندێکی تری روو لە شارەکانی دەرەوەی کوردستانە، بەتایبەتیی دەرەوەی سلێمانیی، کۆچی خەڵکی کوردستان، هەر بە تەنیا لە تاو ناعەدالەتیی و نەبوونی ئازادیی نییە، هەر بەهۆی ستەمکاریی و رۆحییەتی ئەمیر و شێخە سیاسییەکانی ئەم دەسەڵاتەوە نییە، بەڵکو بەشێکی زۆر لە کاسبکاران و چینی مامناوەند کە پارەیان بە دەستەوەیە، متمانەیان بەم دەسەڵاتە کلیپتۆکراسییە نییە و سامان و پارەکانیان ئەبەنە بەغداد یان وڵاتانی ناوچەکە، ئەم دۆخە بە تایبەتیی ناوچەکانی سلێمانیی گرتووەتەوە و بە تایبەتییش دوای ئەوەی شێخە ئەفەندییەکانی کوردایەتیی، بە دەستوری شێخە موحافیظکارەکانی کوردایەتیی و وڵاتانی ئیقلیمیی، ئینقیلابیان بەسەر ئامۆزاکەی خۆیاند کرد و سلێمانیی و دەوروبەرەکەی نەک ئەمنییەتی تێدا نەماوە، بەڵکو بە هۆی کودێتاکەی ٨ی تەمموزەوە، بووە بە مەڵبەندیی چەندین گرووپی موخابەراتی ئیقلیمیی و میلیشیای ئەم باند و ئەو باند، دۆخێک دروست بووە کە ژیان و گوزەران، بازاڕ و کاسبیی، ئابووریی و گەشە هەمووی بەرەو خاوبوونەوە و وەستان چووە و خەڵک هەمووی لە دڵەڕاوکێدایە.

لە ناو ئەم دۆخەدا، بۆ ئەوەی فەزیڵەتی سیاسیی بۆ کایەی سیاسیی و

ئیدارییە بگەڕێتەوە، پەیوەستە، ئەو هەموو دەنگە نارازییەی خەڵکی کوردستان، ئەرگەنایز بکرێ و لە بەرەیەکی نیشتمانییدا (ڕوو لە عێراق، نەک لەناو خورافاتی نەتەوەییدا) دەنگە جیاوازەکان لە سەنگەری ئۆپۆزیسیۆنێکی کارادا، بەگەڕ بخرێن، ئۆپۆزیسیۆنێک کە روئییەی سیاسییەکەی هەڵگری قەضییە هەرە سەرەکییەکەی خەڵک بێت کە ژیان و کەرامەت و حەیثییەتی سیاسیی و بژێویی خەزانەکانیانە.هەڵگری گوتارێک بێت کە تەجاوزی ئەم هەموو عوقدە ئایدیۆلۆژییە بکات کە حیزبەکانی کوردایەتیی بەناوی خەباتی نەتەوەییەوە، پتر لە حەفتا ساڵە، سواری قەضییە سیاسییەکەی بوونە و بیزنس و سەرمایەگوزاریی پێوە ئەکەن و ساڵانە چەندین میلیارد دۆلار بۆ خۆیان و بنەماڵەکانیان جەم ئەکەن، لە کاتێکدا، خەڵکی کوردستان بە گشتیی و خوێندکاران و گەنجان و کاسبکاران و فەرمانبەران و کرێکاران…تاد، لە بێ پارەیی، بێ گوزەرانیی، بێ ئاویی و بێ کارەبایی و بێ دەرمانییدا، دەستوپەنجەی مەرگی شەنەیی نەرم ئەکەن.

هادیی حەمەڕەشید
کامیار سابیر

درێژەی هەیە… ئەم زنجییرە باسە

ئەمەی سەرەوە، بەشی چوارەم بوو لە ” نەخشەڕێگەیەکی بەدیل، بۆ فەشەلی حیکایەتەکانی کوردایەتیی”

Ethics in Politics: Political Virtues of Citizens and Politicians,2017

The Journal of International Scientific Researches 2(7):19-23

Machiavelli, N., 2005. The Prince. Translated by P. .Bondanella. Oxford: Oxford University Press

Aristotle. (2004). The Nicomachean ethics. London: Penguin Books. (rev. ed.), edited by J. A. K. Thomson, trans. H. .Tredennick, introd. J. Barnes